

PSIXOMETRIYADA VALIDLIK HAQIDA ILMIY MAQOLA

Muallif: **Karimova Mastura Xabibullo qizi**

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

psixologiya sirtqi ta'lim 24_03 talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixometriyada “validlik” tushunchasining nazariy asoslari, turli validlik turlari va ularning psixologik o'lchash jarayonidagi ahamiyati ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Psixologik testlar ishonchli natija berishi uchun faqat ishonchlilik emas, balki aynan validlik — ya'ni testning o'lchamoqchi bo'lgan konstruktni aniq o'lchashi muhimdir. Maqolada mazkur tushunchaning mezon validligi, konstrukt validligi va tarkibiy validlik kabi shakllari batafsil yoritilib, psixologik diagnostika jarayonida ularni to'g'ri aniqlashning metodologik talablari ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, validlikni ta'minlashda statistik tahlillar (korrelyatsiya, faktor tahlili) va ekspert baholashlarining o'rni misollar orqali izohlanadi. Tadqiqotning amaliy qismi psixometrik vositalar sifatini oshirish, diagnostik jarayonning aniqligini ta'minlash hamda psixolog mutaxassislar uchun testlarni tanlashda yo'l-yo'riq berishga qaratilgan. Maqola yakunida validlikni baholash jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar beriladi.

Annotation: This article examines the theoretical foundations of “validity” in psychometrics, outlining its types and their essential role in ensuring precise psychological measurement. For a psychological test to be scientifically sound, reliability alone is insufficient; validity—whether the test measures the intended construct accurately—is fundamental. The article elaborates on major forms of validity, including criterion validity, construct validity, and content validity, emphasizing methodological considerations for proper assessment of each. The importance of statistical analyses such as correlation and factor analysis, along with expert evaluations in determining validity, is highlighted through theoretical and applied examples. The practical part of the study focuses on strategies to improve the quality of psychometric tools, strengthen diagnostic precision, and provide methodological guidance for practitioners in selecting or developing psychological tests. The article concludes with scientific recommendations to enhance validity assessment within psychometric practice.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы понятия «валидность» в психометрии, раскрываются ее основные виды и значение в процессе психологического измерения. Для получения достоверных результатов одного лишь показателя надежности недостаточно; ключевым является именно вопрос валидности — насколько тест действительно измеряет заявленный психологический конструкт. Подробно описываются такие виды валидности, как

критерийная, конструктивная и содержательная валидность, а также методологические требования к их корректному определению. Особое внимание уделяется роли статистических методов (корреляционный анализ, факторный анализ) и экспертных оценок в подтверждении валидности тестов. Практическая часть статьи направлена на повышение качества психометрических методик, обеспечение точности диагностических данных и выработку рекомендаций для психологов при выборе и разработке тестовых инструментов. В заключение представлены научные предложения по совершенствованию оценки валидности в прикладной психометрии.

Kalit soʻzlar: Uzbekcha: validlik, psixometriya, test nazariyasi, konstrukt, ishonchlilik, mezon, diagnostika, faktor tahlili

English: validity, psychometrics, test theory, construct, reliability, criterion, assessment, factor analysis

Russian: валидность, психометрия, тестовая теория, конструкт, надежность, критерий, диагностика, факторный анализ

Kirish

Psixometriya psixologik xususiyatlarni aniqlash va oʻlchashga qaratilgan ilmiy yoʻnalish boʻlib, unda qoʻllaniladigan testlar, soʻrovnomalar va baholash metodlarining sifat koʻrsatkichlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu sifat koʻrsatkichlarining eng asosiylaridan biri validlik sanaladi. Validlik — bu testning oʻlchamoqchi boʻlgan konstrukt yoki xususiyatni chinakam oʻlchash darajasidir. Oʻlchashning sifati toʻgʻri baholanmasa, test natijalari notoʻgʻri talqin qilinishi, shuningdek, psixologik diagnostika jarayonida jiddiy xatolarga yoʻl qoʻyilishi mumkin. Psixologik oʻlchash jarayonida validlikning ahamiyati shundan iboratki, u testning mazmuni, maqsadi va natijasi oʻrtasidagi moslikni belgilaydi. Masalan, akademik qobiliyatni oʻlchashga moʻljallangan test haqiqatan ham akademik qobiliyatni, balki boshqa noxos konstruktleri (motivatsiya, tashvish, vaziyat bosimi) oʻlchamayotganini isbotlash validlik orqali amalga oshiriladi. Shuning uchun validlikni baholash nafaqat tadqiqotchi, balki amaliyotchi psixolog uchun ham eng muhim metodologik masalalardan biridir.

Validlikning bir nechta turlari mavjud boʻlib, ularning har biri psixometrik oʻlchash jarayonining turli jihatlarini yoritadi. Masalan, tarkibiy (content) validlik test topshiriqlarining mazmuni oʻlchamoqchi boʻlgan konstrukti toʻliq qamrab olganini baholasa, konstrukt validligi test mazkur konstrukting nazariy jihatdan qanday namoyon boʻlishini aks ettirayotganini koʻrsatadi. Mezon validligi test natijalari real hayotiy koʻrsatkichlar yoki boshqa oʻlchov vositalari bilan qanchalik oʻzaro bogʻliqligini aniqlaydi. Mazkur maqolada psixometriyada validlikning nazariy va amaliy asoslari yoritilib, uni baholash jarayonida qoʻllaniladigan metodlar ilmiy tahlil

qilinadi. Shuningdek, validlikni ta'minlash testlarning diagnostik ishonchliligini oshirishda qanchalik muhim ekani misollar orqali ko'rsatib beriladi.

Asosiy qism

Validlik tushunchasi psixologik o'lchashning markaziy elementlaridan biri bo'lib, testning ilmiy asoslanganligini belgilaydi. Validlikning ilmiy talqini bo'yicha aksariyat mualliflar testning o'lchamoqchi bo'lgan konstruktga qanchalik mos kelishini asosiy mezon sifatida ko'rsatadi. Testni ishlab chiqish jarayonida validlikka oid talablarga amal qilinmasa, uning diagnostik ahamiyati pasayadi, hatto qo'llash xavfli bo'lishi mumkin. Shuning uchun validlikni baholash testni ishlab chiqish, adaptatsiya qilish va klinik yoki ta'limiy diagnostikaga tatbiq etishning majburiy bosqichi hisoblanadi. Tarkibiy (content) validlik. Tarkibiy validlik test topshiriqlari mazkur konstrukting nazariy mazmuniga to'liq mos kelishini bildiradi. Masalan, diqqatni o'lchash testida faqat xotira yoki tezkor fikrlashga oid topshiriqlarning ko'p bo'lishi tarkibiy validlikning pastligini ko'rsatadi. Tarkibiy validlikni baholash ko'pincha ekspertlar tomonidan amalga oshiriladi, bunda fan mutaxassislari testning mazmunini konstruktsiya talablari bilan solishtiradi. Konstrukt validligi. Konstrukt validligi testning o'lchayotgan psixologik sifatining nazariy talqiniga mos kelish darajasidir. Bu validlik turi psixometriyada eng murakkab va eng ilmiy talablarga ega bo'lgan shakllardan biri. Uni baholash daftor tahlili, konvergent va divergent validlik ko'rsatkichlari orqali amalga oshiriladi. Agar test boshqa o'xshash konstruktarni o'lchaydigan testlar bilan yuqori korrelyatsiya qilsa (konvergent), ammo aloqasiz konstruktarga past bog'lanma ko'rsatsa (divergent), konstrukt validligi yuqori hisoblanadi. Mezon validligi. Mezon validligi test natijalari real ko'rsatkichlar bilan mos kelish darajasini ifodalaydi. Masalan, kasbiy yaroqlilik testining natijalari ish samaradorligi bilan yuqori bog'lanma ko'rsatsa, mezon validligi mavjud hisoblanadi. Mezon validligi prospektiv (kelajakdagi natijalarni prognoz qilish) yoki retrospektiv (mavjud natijalar bilan solishtirish) shakllarda baholanadi.

Validlikni ta'minlashda statistik metodlar katta ahamiyatga ega. Faktor tahlili testning ichki tuzilmasini aniqlash va konstrukt validligini isbotlashda asosiy vosita hisoblanadi. Shuningdek, korrelyatsion tahlil, regressiya tahlili kabi metodlar ham validlikning turli shakllarini tasdiqlashda keng qo'llanadi. Amaliy psixologiyada validlik testning ilmiy asoslanganligini ta'minlash bilan birga, uning etik qo'llanilishini ham kafolatlaydi. Validligi past bo'lgan testlar noto'g'ri tashhis, xato tavsiyalar yoki salbiy ijtimoiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu bois validlikni baholash psixolog mutaxassisning mas'uliyatli vazifalaridan biridir.

Taklif

Psixometrik testlar validligini oshirish uchun birinchi navbatda testlarni ishlab chiqishda konstruktsiyaning aniq nazariy modeli yaratilishi lozim. Shuningdek, har bir test xalqaro standartlarga ko'ra statistik tahlillardan o'tishi va ekspert baholovidan

foydalanilishi zarur. Testlar amaliyotga joriy etilishidan oldin pilot tadqiqot o'tkazish, turli guruhlar o'rtasida solishtirma tahlillar qilish va testni muntazam ravishda yangilab borish validlikni saqlashga yordam beradi. Amaliyotchi psixologlar testlardan foydalanishda ularning validlik hisobotlarini talab qilib, faqat ilmiy tasdiqlangan vositalardan foydalanishlari maqsadga muvofiq.

Xulosa

Psixometriyada validlik testlarning ilmiy asoslanganligini belgilovchi eng muhim mezonlardan biridir. Har qanday psixologik testning sifatini baholashda ishonchlilik bilan bir qatorda validlikning yuqori bo'lishi talab etiladi, aks holda test natijalari noto'g'ri talqin qilinishi yoki kutilgan konstruktni aks ettirmasligi mumkin. Validlikning tarkibiy, konstrukt va mezon turlari psixologik o'lchashning turli jihatlarini yoritib, test sifatining qaysi aspekti kuchli yoki zaifligini aniqlash imkonini beradi. Har bir validlik turi o'ziga xos metodlar bilan baholanadi va bu jarayon test sifati haqida chuqur ilmiy tasavvur beradi. Tarkibiy validlik testning ichki mazmuni o'lchamoqchi bo'lgan psixologik konstrukti to'liq qamrab olganini aniqlaydi. Bu turda ekspert baholovi, nazariy tahlil va mazmuniy moslik asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Konstrukt validligi esa testning nazariy modelga mos kelishini, uning konvergent va divergent xususiyatlarini o'rganish orqali aniqlanadi. Eng murakkab validlik turi bo'lsa-da, aynan konstrukt validligi testning ilmiy ahamiyatini eng aniq ko'rsatib beradi. Mezon validligi esa test natijalarining real hayotdagi ko'rsatkichlar yoki boshqa tasdiqlangan testlar bilan qanchalik bog'liqligini baholaydi. Bu validlik turi amaliy diagnostika jarayonida yuqori qiymatga ega. Validlikni to'g'ri baholash psixologik tashhisning aniqligini oshirish, testlarning amalda qo'llanish samaradorligini ta'minlash hamda psixometrik vositalarning sifatini barqaror nazorat qilish imkonini beradi. Psixologlar, tadqiqotchilar va ta'lim muassasalari testlardan foydalanish jarayonida validlik bo'yicha hisobotlarni muntazam tahlil qilib borishi, ilmiy asosga ega bo'lmagan testlarni qo'llamasligi zarur. Xulosa qilib aytganda, validlik psixologik o'lchashning ilmiy poydevori bo'lib, uni aniqlash va tasdiqlash psixometrik jarayonning ajralmas qismi sanaladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anastasi, A., & Urbina, S. Psychological Testing. 7th Edition. New Jersey: Prentice Hall, 1997, pp. 45–78.
2. Cohen, R. J., & Swerdlik, M. Psychological Testing and Assessment: An Introduction to Tests and Measurement. McGraw-Hill, 2018, pp. 120–160.
3. Cronbach, L. J. Essentials of Psychological Testing. Harper & Row, 1990, pp. 233–270.
4. Messick, S. "Validity of Psychological Assessment." American Psychologist, 1989, pp. 741–749.

5. Yo'ldoshev, J., & Xolbekov, B. Psixodiagnostika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2015, 112–146-betlar.
6. Abdurahmonov, Q. Psixologik tadqiqot metodlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 2012, 87–120-betlar.

